

De „Vita Severini” van Eugippius: Bijbelse inspiratie en historische werkelijkheid *

door

MARC VAN UYTFANGHE

De vroegmiddeleeuwse tekst die het voorwerp uitmaakt van deze lezing kwam tot stand in 511 na Christus in het Severinusklooster te Lucullanum bij Napels¹, een belangrijk centrum van monastieke bijbelcultuur in de eerste helft van de 6e eeuw². De auteur Eugippius, zelf abt van genoemd klooster³, beoogde hiermee aan het nageslacht, wellicht vooral aan zijn monniken⁴, een biografie na te laten van hun stichter, de heilige Severinus⁵, die gedurende bijna 30 jaar de feitelijke aanvoerder was geweest van de „Romanitas” in Noricum⁶.

Waar deze vita door menigeen wordt beschouwd als een uniek cultuurhistorisch document voor de periode van de volksverhuizingen in het Donaugebied⁷ en bovendien controleerbare infor-

* Dit artikel is de tekst van onze lezing voor de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij op zondag 10 oktober 1971. Het houdt ook rekening met de gedachtenwisseling die volgde op deze lezing.

Wij danken te dezer gelegenheid speciaal Prof. dr. Gabriël Sanders hoogleraar in postklassiek en middeleeuws Latijn aan de Rijksuniversiteit te Gent, voor de steun en de suggesties die wij van hem mochten ontvangen.

1. In zijn begeleidende schrijven aan de Romeinse diaken Paschasius geeft Eugippius een indirecte datering: *ante hoc ferme biennium, consulatu scilicet Importuni, epistola cujusdam laici nobilis (...) nobis oblata est ad legendum* (Epist. ad Pasch. 1). Wij weten dat Importunus consul was in 509 (cf. W. Liebenam, *Fasti consulares Imperii Romani von 30 v. Chr. bis 565 n. Chr.*, Bonn 1903, p. 53). De Vita werd geschreven twee jaar later, dus in 511.

2. P. Riché, *Education et culture dans l'Occident barbare (VIe-VIIIe siècles)*, Paris 1967², p. 173.

3. In kap. 31, 1 vermeldt hij een zekere *Marcianum monachum, qui postea presbyter ante nos monasterio praefuit*. De verleden tijd *praefuit* postuleert dat Eugippius Marcianus reeds heeft opgevolgd.

4. W. Bulst, *Eugippius und die Legende des heiligen Severin. Hagiographie und Historie*, in: *Die Welt als Geschichte* 10 (1950), p. 21; H.-J. Diesner, *Severinus und Eugippius*, in: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Halle-Wittenberg* 7 (1958), p. 1166.

5. *Coepi mecum ipse tractare (...) tanta per beatum Severinum divinis effectibus celebrata non oportere celari miracula* (Epist. ad Pasch. 1).

6. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris 1918, p. 375; F. Kaphahn, *Zwischen Antike und Mittelalter. Das Donau-Alpenland in der Völkerwanderungszeit*, München 1944, p. 91; P. Courcelle, *Histoire littéraire des grandes invasions germaniques*, Paris 1964³, p. 202.

7. Th. Sommerlad, *Die Lebensbeschreibung Severins als kulturgeschichtliche Quelle*, Leipzig 1903, pp. 1-2; W. Bulst, *o.c.*, p. 18; H. Delehaye, *Les légendes hagiographiques*, Bruxelles, 1955⁴, p. 57. Volgens deze bollandist kan Eugippius qua histo-

matie terzake biedt⁸, behoort zij desondanks tot het hagiografisch genre⁹. De aan het op schrift stellen voorafgaande mondelinge traditie¹⁰, de stichtelijke bedoeling van de schrijver¹¹, de bewijskracht die het werk, naar Augustineïsche opvatting, dient te bezitten¹², nopen ongetwijfeld tot voorzichtigheid bij de lektuur. Geschreven door een *vir non usque adeo saecularibus litteris eruditus, sed scripturarum lectione plenissimus*¹³, is de *vita* bovendien schatplichtig aan een cultuurmilieu dat uitsluitend gegrondvest is op de studie van de bijbel en van de commentaren hierop van de Kerkvaders¹⁴. Het permanent contact van de monniken met de schrifttekst¹⁵, het middeleeuwse „*mâchonnement des mots*”¹⁶ leidde tot een algehele verzadiging met woorden, beelden en ideeën uit de bijbel¹⁷. Ook de *Vita Severini* bevat, naast opzettelijke citaten en allusies¹⁸, heel wat spontane en zelfs onopvallende associaties en aan de schriftuur ontleende gezegden.

Voor de hagiograaf komt hier nog bij dat het leven zelf van elke heilige ingeschakeld werd in de heilsgeschiedenis die met het oude en het nieuwe Verbond niet was afgesloten¹⁹. Een heilige is een nieuwe Abraham, een nieuwe profeet, een alter Christus, en hij wordt geacht de daden die God heeft verricht via deze en andere heilsfiguren voort te zetten en na te volgen²⁰.

rische betrouwbaarheid vergeleken worden met auteurs als Sulpicius Severus, Hilarius van Poitiers, Venantius Fortunatus, Ennodius.

8. O.m. feiten, persoons- en plaatsnamen, cf. M. Pellegrino, *Il commemoratorium vitae sancti Severini*, in: *Rivista di Storia della Chiesa in Italia* 12 (1958), p. 22; Vaak bevestigd door de archeologie, cf. H. Vetters, *Das Problem der Kontinuität von der Antike zum Mittelalter in Oesterreich*, in: *Gymnasium* 76 (1969), pp. 481-515, spec. 493-515.

9. A. Baudrillart, *Saint Séverin, apôtre du Norique*, Paris 1908, p. 8-10.

10. H. Delehay, *Cinq leçons sur la méthode hagiographique*, Bruxelles 1934, pp. 7-10.

11. Id., *Sanctus. Essai sur le culte des saints dans l'antiquité*, Bruxelles 1927, pp. 235-236.

12. Vooral de wonderen zijn in de opvatting van Augustinus een veruiterlijking van de *gratia caelestis*, aanwezig in de heilige, cf. H. Baldermann, *Die Vita Severini des Eugippius II*, in: *Wiener Studien* 77 (1964), p. 165.

13. Cassiodorus, *Institutiones*, I, 23, 1, ed. Mynors, p. 62.

14. J. Leclercq, *Initiation aux auteurs monastiques du Moyen Age*, Paris 1963², pp. 70-86; Riché, *o.c.*, pp. 154-160.

15. Men heeft gesproken van „orchestration scripturaire”, cf. F. Chatillon, *Orchestration scripturaire*, in: *Revue du Moyen Age Latin* 10 (1954), pp. 210-217.

16. Leclercq, *o.c.*, p. 76.

17. R. McNally, *The Bible in the Early Middle Ages*, Westminster 1959, p. 9.

18. Men vindt hiervan een onvolledige lijst in de gecommenterde uitgave van R. Noll, *Eugippius. Das Leben des heiligen Severin*, Berlin 1963, p. 147.

19. H. de Lubac, *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Lyon 1959, I, pp. 305-363.

20. J. Leclercq, *L'Écriture Sainte dans l'hagiographie monastique du haut Moyen Age*, in: *La Bibbia nell' alto medioevo, Settimane di Spoleto*, X, Spoleto 1963, pp. 112-114.

Is ook Eugippius – zoals menig ander hagiograaf²¹ – uitgegaan van een vooraf bepaald idealiserend schema dat het biografisch-historisch materiaal heeft verdoezeld²², en moet men derhalve, zoals Hans-Joachim Diesner het stelt²³, de *Vita Severini* aan een „Entmythologisierung" onderwerpen, wil men er betrouwbare informatie uit kunnen putten? Een antwoord op deze vragen moet rekening houden met de verhouding tussen Severinus als bijbelse figuur en de historische achtergrond waartegen zijn optreden dient geprojecteerd.

In dit verband menen wij in de *Vita* een tiental bijbelse „typologieën" te onderkennen, waarvan wij, in het korte bestek van deze lezing, er twee wensen uit te diepen. Het geheel reserveren we voor een latere, omvattender studie.

Een eerste typologie zou men kunnen omschrijven met wat Jacques Fontaine i.v.m. de *Vita sancti Martini* noemt „le grand thème spirituel de l'exode"²⁴. Zij stelt Severinus voor als een tweede Mozes die zijn volk begeleidt naar het „Beloofde Land". Inderdaad, onder Severinus' leiding begon de langzame ontruiming van de *oppida* van Noricum door de geromaniseerde bevolking aldaar, onder de toenemende druk van de Germanen, vooral van de Alamannen²⁵. Zij zal uitlopen op de nagenoeg volledige evacuatie van de provincie en de „uittocht" naar Italië in 488²⁶. Severinus zelf had reeds aan de bijbelse parallel gedacht toen hij zich hierover met zijn monniken onderhield: *Scitote, fratres, sicut filios Israel constat ereptos esse de terra Aegypti, ita cunctos populos terrae hujus oportet ab injusta barbarorum dominatione liberari*²⁷. In het oude testament zelf wordt voortdurend verwezen naar dit gewichtig moment in de geschiedenis van Israël²⁸. Later, wanneer Eugippius terugblijkt op de voorbije gebeurtenissen, kan hij de voorzegging van zijn meester slechts beamen: *Onoulfus (= de broer van koning Odoaker) vero (...) universos jussit ad Italiam migrare Romanos. Tunc omnes incolae tamquam de domo servitutis Aegyptiae, ita de cottidiana barbarie (...) educti sancti*

21. *Id.*, pp. 112, 116-117.

22. Diesner, *o.c.*, pp. 1166-1167.

23. *Id.*, p. 1165.

24. J. Fontaine, *Sulpice Sévère. Vie de saint Martin*, II, Paris 1968 (*Sources Chrétiennes* 134), p. 590.

25. Vanaf kap. 27.

26. Kap. 44; cf. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, I: *De l'Etat romain à l'Etat byzantin* (éd. fr. de J.-R. Palanque), Bruges 1959, p. 397.

27. Kap. 40,4.

28. Bvb. Deut 20:1: *non timebis eos, quia dominus Deus tecum est, qui eduxit te de terra Aegypti*; Andere passages (selectie): Exod 12:51; 13:14; 20:2; 32:1. Levit 11:45; 25:42. Deut 1:27. Judic 2:12. 3 Reg 8:9. 2 Par 6:5. Ps 80:6. Jer 7:22. Ezech 20:6. Amos 3:1.

*Severini oracula cognoverunt*²⁹. Het beeld „weggeleid worden uit het huis van de Egyptische slavernij” is eveneens van oudtestamentische herkomst: *in manu forti eduxit nos dominus de terra Aegypti, de domo servitutis*³⁰. Nog andere teksten kunnen hier aangehaald worden³¹.

Voor de hagiograaf Eugippius lagen het Exodusthema en de Mozesrol hier voor de hand. Deze spontane bijbelse stylering behoefde geen „aanpassing” van het feitenmateriaal. De auteur gaf zich rekenschap van de reële gelijkenis Mozes-Severinus en Joden-Romeinen. Het parallelisme gaat trouwens verder: evenmin als Mozes was Severinus niet meer in leven op het ogenblik van de „intocht in het Beloofde Land”. Hij stierf inderdaad zes jaar vroeger, in 482³². Doch Eugippius vervolledigt het Mozesschema niet, daar waar de feiten hiermee in tegenspraak waren. Mozes werd immers niet in Palestina begraven, maar in het land van Moab³³. Severinus daarentegen had zijn volgelingen nadrukkelijk verzocht zijn stoffelijk overschot bij hun vertrek uit Noricum mee te nemen³⁴. Hieraan gevolg gevend, hebben zij hem later bijgezet in de graftombe van een adellijke dame te Lucullanum bij Napels³⁵. Hier is geen sprake van reminiscenties van Mozes, wel van Jozef die zijn broers deed beloven zijn lichaam over te brengen naar Chanaan. Het zijn anderzijds juist de woorden van deze patriarch die Severinus tot de zijne maakt in kap 40,5: *Visitatione visitabit vos Deus; tollite ossa mea hinc vobiscum*³⁶. Eugippius behoefde dus bij de beschrijving van de dood en de begraafing van zijn meester niet buiten het schriftuurkader te treden, hetgeen meteen bewijst dat de bijbelse gegevens voldoende talrijk en gevarieerd waren om de realiteit a.h.w. op te vangen³⁷.

Bij wijze van vergelijking stippen we nog aan dat ook bvb. Apollinaris Sidonius de vernederingen van de katholieken in het Wisigotenrijk van Euric gelijkstelt met de verdrukking van de Israëlieten door de Farao en met de verslaving van Jeruzalem door Babylon³⁸. In de ogen van Sulpicius Severus, althans volgens de interpretatie van Jacques Fontaine, was het keizerlijk bevel tot

29. Kap. 44,5.

30. Exod 13:14.

31. Exod 13:3; 20:2. Deut 5-6; 6:13; 7:8; 8:14; 13:5; 13:10; 20:2. Judic 6:8. Jer 34:13.

32. Kap. 44,6: *nam annus sextus depositionis ejus effluxerat.*

33. Deut 34:6.

34. Kap. 40,5.

35. Kap. 46,2.

36. Gen 50: 24-25.

37. Prof. dr. Emile de Strycker vestigde hierop onze aandacht tijdens de discussie volgend op onze lezing.

38. Courcelle, *o.c.*, p. 178.

uitwijzing van Martinus van Tours uit Illyricum slechts een herhaling van Farao's besluit de Joden uit Egypte te verjagen³⁹. Men moet toegeven dat de uittochttypologie in de *Vita Martini* minder *ad rem* is dan bij Eugippius. Zij slaat namelijk op één enkele persoon die *verjaagd* wordt, terwijl in de *Vita Severini*, net zoals in het boek Exodus, sprake is van een gans volk dat *wenst* te emigreren naar een veiliger vaderland onder de hoede van zijn geestelijk leidsman.

Van meer gewicht in het geheel van Severinus' verschijnen als bijbelse figuur is de typologie van de „heilige-profeet”. Meer dan eens getuigt Eugippius dat de *gratia prophetiae* in zijn meester aanwezig is⁴⁰. Het leven van de oudtestamentische profeten en van Christus als dé profeet bij uitstek⁴¹ is een constante voedingsbodem voor de hagiografie⁴². Sinds de *Vita Antonii* hadden in het bijzonder de asceten deze roep⁴³. Wij zullen evenwel pogen aan te tonen dat ook hier de historische omstandigheden a.h.w. de vereenzelviging suggereerden en dat anderzijds het feit zelf dat men erin geloofde de omstandigheden heeft kunnen beïnvloeden.

Bijbels zijn, om te beginnen, de voorspellingen aan individuele personen. De koning van de Rugiërs⁴⁴, Flaccitheus, die erop zinde met zijn stam naar Italië te trekken om daar, zoals vele andere barbaren, in dienst te treden van het Westromeinse Rijk⁴⁵, kreeg van de Goten formeel verbod de grens met Pannonië te overschrijden⁴⁶. Vrezend dat de *principes Gothorum* hem uiteindelijk zouden vermoorden, wendde hij zich tot Severinus⁴⁷. Volgens Fritz Kaphahn moet de heilige, die beter dan wie ook de Donaustreek kende, toen reeds weet hebben gehad van het plan van de Goten om zich in zuidelijke richting terug te trekken en in de *pars Orientis* van het Rijk een gunstiger woongebied af te dwin-

39. Fontaine, *o.c.*, p. 590.

40. Kap. 9,1 en 30,5.

41. Mt 13:57; 21:11; 21:46. Mc 6:4; 6:15. Lc 4:24; 7:16; 9:8; 24:19. Jo 4:19; 4:44; 6:14; 9:17.

42. De Lubac, *o.c.*, p. 330; Fontaine, *o.c.*, I, Paris 1967, (*Sources Chrétiennes* 133), pp. 93, 116.

43. Fontaine, *o.c.*, III, Paris 1969, (*Sources Chrétiennes* 135), pp. 940-941.

44. Oostgermaanse stam die na de val van het Hunnenrijk in 453 vrij was geworden en zich vestigde in Neder-Oostenrijk, ten N van de Donau. Sloten een vriendschapspakt met de Romeinen en zonden in 458 nog een contingent soldaten naar Italië ten behoeve van keizer Maiorianus. Desondanks breidden zij hun invloedssfeer toch uit over de Donau. In het Westen ging deze ongeveer tot aan de Enns die nu nog Opper- en Neder-Oostenrijk van elkaar scheidt. Cf. Noll, *o.c.*, p. 124.

45. Kap. 5,1: *deflebat se a Gothorum principibus ad Italiam transitum postulasse*. Cf. Kaphahn, *o.c.*, p. 127.

46. Kap. 5,1: *a quibus se non dubitabat, quia hoc ei denegatum fuerat, occidendum*.

47. Kap. 5,1: *is ergo beatissimum Severinum in suis periculis tamquam caeleste oraculum consulebat. Ad quem, dum vehementius turbaretur, adveniens...*

gen⁴⁸. Hij kon du Flaccitheus op profetische toon geruststellen: *Gothorum nec copia nec adversitate turberis, quia cito securus eis discedentibus tu desiderata prosperitate regnabis*⁴⁹. Hij won hiermee het vertrouwen van de Rugische vorst⁵⁰, hetgeen vooral de Romeinen van Noricum ten goede kwam⁵¹.

In kap. 7 ontmoet Severius Odoaker die, sinds de dood van zijn vader in 465, met enkele stamgenoten in het Donaugebied had rondgezworven en op dat ogenblik op doorreis was naar Italië. Severinus die waarschijnlijk de persoonlijkheid en de ambities van de jonge man had doorzien⁵², maakte hem bij het afscheid een compliment: *vade ad Italiam, vade, vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis cito plurima largiturus*⁵³. Toen dezelfde Odoaker in 476 de laatste Westromeinse keizer Romulus Augustulus had afgezet en koning van Italië was geworden, werden deze woorden uiteraard als een profetie geïnterpreteerd. Odoaker zelf vatte ze aldus op en wenste zijn erkentelijkheid aan Severinus te betuigen, *memor illius praesagii, quo eum quondam expresserat regnaturum*⁵⁴. Severinus die zijn profetische reputatie voor humanitaire doeleinden aanwendde, vroeg amnestie voor een balling Ambrosius. Zijn verzoek werd op staande voet ingewilligd⁵⁵. Deze ontmoeting had evenwel nog belangrijker gevolgen, want later, na de dood van de heilige, was het dank zij de goede wil van Odoaker dat de Romeinen Noricum hebben kunnen verlaten, nadat hun situatie aldaar onhoudbaar was geworden⁵⁶.

Beide passages stellen ons Severinus voor als profeet in dienst van een (vreemde) koning. Deze typologie, die ook kenmerkend is voor de *Vita Martini*⁵⁷, heeft bijbelse modellen. De profeten – in de ruime zin van het woord – zijn de boodschappers van

48. Kaphahn, *o.c.*, pp. 127-130. Volgens deze auteur zou Severinus over een echte „inlichtingendienst” hebben beschikt. Zijn „agenten” waren de *scamarae*, een bende avonturiers van diverse pluimage waarvan Eugippius gewag maakt in kap. 10,1.

49. Kap. 5,2.

50. Kaphahn, *o.c.*, p. 130. Dit vertrouwen ging over op Flaccitheus' zoon Feletheus, cf. kap. 8,1: *Feletheus quoque rex (...) paternam secutus industriam sanctum virum coepit pro regni sui frequentare primordiis*.

51. Onmiddellijk na zijn belofte aan Flaccitheus bezwoer Severinus deze laatste inderdaad met iedereen in vrede te leven, cf. kap. 5,2: *tantum ne humilitatis meae monita praetermittas. Non te itaque pigeat pacem appetere etiam minimorum*.

52. Baudrillart, *o.c.*, p. 123; Kaphahn, *o.c.*, pp. 140-141.

53. Kap. 7,2.

54. Kap. 32,1.

55. Kap. 32,1: *tantis itaque sanctus ejus alloquiis invitatus Ambrosium quendam exulantem rogat absolvi. Cujus Odovacar gratulabundus paruit imperatis*.

56. Kap. 44,5: *Onoulfus vero, praecepto fratris (= Odovacar) admonitus, universos jussit ad Italiam migrare Romanos*.

57. Fontaine, *o.c.*, I, p. 128.

Jahweh bij de koningen van Israël⁵⁸, maar zij treden evenzeer in contact met vreemde vorsten die feitelijk hun vijanden zijn. Zo verklaart Jozef de dromen van de Egyptische Farao⁵⁹, Daniël doet hetzelfde voor koning Nabukodonosor⁶⁰ en verklaart een inscriptie voor diens zoon Baltassar⁶¹, aan wie hij insgelijks het einde voorzegt van zijn koninkrijk⁶². Eliseus, wiens invloed op de hagiografie doorslaggevend is geweest⁶³, voorspelt het rijk van de Syrische vorst Hazaël⁶⁴.

De „gave der profetie" van Severinus komt ook in een veel gewichtiger domein tot uiting. Wij mogen gerust veronderstellen dat de heilige gewoon een intelligent man was, begaafd met psychologisch doorzicht, praktische mensenkennis en inzicht in de politieke situatie van zijn land, vooral in de uiteindelijke onhoudbaarheid van die situatie⁶⁵. Bovendien had hij zich dank zij zijn veelvuldige contacten met de Germaanse vorsten een idee kunnen vormen van het karakter, de gewoonten en de tactiek van de invallers⁶⁶. Zelf trok hij van stad tot stad⁶⁷, sloeg wellicht hun bewegingen nauwkeurig gade en speelde de aldus opgedane informatie te gepaster tijd door aan de bevolking. Als hagiograaf heeft Eugippius deze realiteit vanzelfsprekend op een bijbels-profetische manier voorgesteld. Severinus' waarschuwingen voor nakende invallen of razzia's werden evenzoveel voorzeggingen van de „ondergang" van een stad of van de provincie in haar geheel. Hij had hiervoor namelijk voldoende precedentes voor ogen. De boeken Isaias, Jeremias, Ezechiël, Daniël bevatten tal van profetieën nopens de ondergang van Israël en van de heidense volkeren. Er is bovendien de profetie van Christus over Jeruzalem⁶⁸, alsmede de Apokalyps die een uitgesproken eschatologische stempel draagt. De nederlaag van Rome tegen de Germanen werd overigens meermaals als een vervulling van de apokalyptische profetieën ervaren⁶⁹. In de *Vita* is deze materie uiteraard op een veel beperkter schaal verwerkt, doch wij vinden er even plechtige en dreigende

58. W. Harrington, *Nouvelle introduction à la bible* (trad. J. Winandy), Paris 1971, p. 342.

59. Gen 41:1-32.

60. Dan 2; Dan 3.

61. Dan 5.

62. Dan 5: 26-28.

63. Fontaine, *o.c.*, I, p. 116.

64. 4 Reg 8:10-14.

65. Pellegrino, *o.c.*, p. 24.

66. Niet alleen de koningen der Rugiërs, Flaccitheus en Feletheus, ook de Alamanenvorst Gibulduus had een diepe eerbied voor de heilige, cf. kap. 19,1: *rex Gibulduus summa eum reverentia diligebat*.

67. Cf. het reisverhaal van kap. 11 tot 26.

68. Mt 24:1-28. Mc 13:1-23. Lc 21:5-24.

69. P. Becker, *Eugippius. Vita sancti Severini*, Münster 1955, p. 8; Courcelle, *o.c.*, pp. 133, 156-157, 324-326, 328-330; Fontaine, *o.c.*, III, p. 942.

waarschuwingen en voorspellingen als in de bijbel. Hun strategisch belang hoeft nauwelijks te worden onderstreept.

In de marge hiervan stelt zich ook het probleem van de aanvaarding van Severinus door de Romeinen van Noricum. Namen zij zijn verwittigingen steeds ernstig op? Blijkbaar niet, vooral niet in het begin. Ook hier geeft de bijbel het model aan. De gezanten van Jahweh stuiten op de onwil van het volk of van een deel ervan: Abraham vindt niet voldoende rechtvaardigen in Sodoma en Gomorrha⁷⁰, de Israëlieten zijn ongehoorzaam aan Mozes en aanbidden het gouden kalf⁷¹. Jeruzalem, naar het woord van Christus, „doodt de profeten en stenigt hen die tot haar zijn gezonden”⁷². Wordt wie volhardt in de boosheid gestraft, toch worden in de bijbel steeds een aantal rechtvaardigen gered. Noë vond genade in de ogen van God⁷³ en Lot ontsnapte aan de verwoesting van Sodoma⁷⁴. Er is daarenboven meermaals sprake van een „rest” die, spijs de ontrouw van de meerderheid, zal behouden blijven⁷⁵.

Dit was het bijbels schema dat aan de visie van Eugippius op de „profeet” Severinus ten grondslag ligt. Wij illustreren het met enkele toepassingen. Al bij zijn eerste optreden in het kleine Asturis (Klosterneuburg) wijst Severinus de bevolking op de *hostium insidias imminentes*⁷⁶. Maar: *animi contumaces ac desiderii carnalibus inquinati praedicens oracula infidelitatis suae discrimine probaverunt*. De reactie van de heilige is bitter: *de contumaci oppido et citius perituro festinus abscedo*⁷⁷, alsof men Christus hoort uitroepen: *O generatio incredula et perversa, quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos?*⁷⁸ Severinus was reeds een boeteprediking begonnen in het aangrenzende Comagenis (Tulln), waar de barbaren zich als *foederati* hadden gevestigd⁷⁹, toen de kerkportier van Asturis, die zijn gastheer aldaar was geweest en aan zijn waarschuwingen geloof had gehecht, de vernieling van zijn stad kwam melden⁸⁰. Zijn relaas maakte uiteraard

70. Gen 18:22-23.

71. Exod 32:1-35.

72. Mt 23:27.

73. Gen 6:8.

74. Gen 19:29.

75. Zo bvb.: Is 4:3; 10:20; 11:11; 11:16; 28:5; 46:3. Ezech 14:21-22; 17:21. Soph. 2:9.

76. Kap. 1,1.

77. Kap. 1,2-3; De terminologie combineert hier 1 Petr 2:11: *carissimi, obsecro vos (...)* abstinere vos a carnalibus desiderii met bvb. 2 Cor 7:1: *carissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus*.

78. Mt 17:17.

79. Kap. 1,4.

80. Kap. 1,5: *interitum sui oppidi habitu verboque monstravit, adiciens eadem die, qua quidam homo Dei praedixerat, barbarorum vastatione deletum*.

een diepe indruk op de bevolking van Comagenis die zoëven nog had gearzeld de woorden van de onbekende asceet ernstig te nemen. In zijn poging tot „Entmythologisierung" heeft Diesner aan dit eerste kapittel van de *vita* een bijzondere aandacht besteed. Hij neemt de historisch-chronologische en zelfs causale band „boeteprediking-ongehoorzaamheid-profetie van de ondergang-vernietiging van de stad" aan en maakt hierbij de vergelijking met het oude testament⁸¹. Hij neemt het echter Eugippius kwalijk het klaarblijkelijk falen van zijn meester toe te schrijven aan het ongeloof van de burgers. Een heilige kon noch mocht immers door eigen schuld of onbekwaamheid mislukken⁸². Dat de Romeinen van Asturis weinig geneigd waren onmiddellijk gehoor te geven aan de boeteproepen van een volslagen onbekende, kan niemand verwonderen. Maar dat Severinus, overtuigd van de juistheid van zijn informatie i.v.m. de nakende barbareninval en bewust van zijn taak als Godsman, zich naar bijbels voorbeeld over hun *contumacia animi* verontwaardigd uitliet en van hun „bestrafing" gebruik maakte om anderen tot meer luisterbereidheid aan te zetten, doet naar onze mening de feiten geen geweld aan.

Ook te Batavis (Passau) profeteert de heilige: *tempus hujus oppidi propinquavit ut desertum sicut cetera superiora castella cultore destituta remaneat*. Een priester maakt hem belachelijk: *perge, sancte, perge velociter, ut tuo discessu parumper a jejuniis et vigiliis quiescamus*⁸³. Deze geestelijke, door Eugippius als *diabolico spiritu repletus* bestempeld, vertolkt wellicht de (psychologisch begrijpelijke) oppositie bij een deel van de seculiere clerus tegen het beleid en de invloed van een monnik⁸⁴, hoewel de meesten zijn gaven schijnen te waarderen⁸⁵. Wenend vervolgt Severinus: *video gravissimam nobis absentibus plagam huic loco protinus eventuram*⁸⁶. De veertig schildwachten die ter plaatse waren gebleven alsmede de opstandige priester komen kort daarop om tijdens een aanval op de stad o.l.v. de barbaar Hunumundus⁸⁷.

De bewoners van Joviaco (Schlügen) liet hij door de kerkzanger Moderatus waarschuwen *ut habitationem loci illius omnes sine cunctatione relinquere*⁸⁸. Velen, onder wie eveneens een priester,

81. Diesner, *o.c.*, p. 1167.

82. *Id.*, p. 1169.

83. Kap. 22,3.

84. Kaphahn, *o.c.*, p. 134.

85. Severinus kan inderdaad rekenen op de goede wil en de medewerking van bisschoppen, priesters en diakens als bvb. Constantius (kap. 30,2), Lucillus (kap. 19,5 en 41,1), Paulinus (kap. 21,1), Amantius (kap. 19,3). Cf. ook kap. 11,2; 11,3; 12,1; 16,1; 16,4.

86. Kap. 22,3.

87. Kap. 22, 4-5.

88. Kap. 27, 1-2.

sloegen zijn raadgevingen in de wind. Hun stad werd door de Herulen⁸⁹ vernield⁹⁰. De *castella* van Noricum Mediterraneum daarentegen ontsnapten, dank zij een verwittiging van Severinus, aan een Alamanneninval⁹¹.

De grote invasie van deze Alamannen vanuit Rhetia, die de stoot gaf aan de volledige ontruiming van de provincie, was echter voor goed begonnen. Batavis, dat intussen reeds de burgers van Quintanis (Künzing) had geherbergd, was plots bedreigd. Severinus spreekt de Romeinen weer moed in: (...) *hostes quidem praesentes dei auxilio superandos, sed post victoriam eos qui contemnerent ejus monita perituros*⁹². Zelfs na de aanvankelijke vlucht van de Germanen, stuurt Severinus aan op de evacuatie van Batavis⁹³, al zal ook hun volgend oponthoud te Lauriacum (Lorch) slechts van korte duur zijn⁹⁴. Eugippius beëindigt dit kapittel als volgt: *talia commonentem secuti sunt plurimi, quidam vero reperti sunt contumaces, nec defuit contemptoribus gladius inimici*⁹⁵. Het beeld van „het zwaard van de vijand” stamt wellicht uit Jeremias⁹⁶.

Slechts na vier dagen aandringen van Severinus brengen de Romeinen van Lauriacum en de daar samengestroomde vluchtelingen hun have en goed in veiligheid en wordt het *oppidum extra* bewaakt⁹⁷. Wanneer zij 's anderendaags buiten de stadsmuren ladders ontdekken, door de barbaren aangebracht *ad urbis excidium*⁹⁸, vragen zij hem vergiffenis voor hun ongelooft, *humiliter confitentes corda sua lapidibus esse duriora*⁹⁹.

De Rugiërkoning Feletheus die de evolutie van nabij volgde had intussen het plan opgevat om de Romeinen met geweld over te brengen naar de steden waarover hij de controle uitoefende, nl. Favianis (Mautern), Asturis en Comagenis, stroomafwaarts langs de Donau¹⁰⁰. Dank zij de diplomatische tussenkomst van Severinus kon deze zoveelste migratie op vreedzame wijze geschieden en

89. Machtige Oostgermaanse stam die zich had gevestigd ten O van Rugiland. Na de val van het rijk der Rugiërs kwamen zij voor korte tijd over naar *Noricum Ripense*, tot zij op bevel van Odoaker dit gebied moesten ontruimen. Cf. Noll, *o.c.*, p. 136.

90. Kap. 24,3.

91. Kap. 25,1-3.

92. Kap. 27,1-2.

93. Kap. 27,2: *mecum itaque ad oppidum Lauriacum descendite.*

94. Kap. 27,3: *quamvis et illud oppidum, quo pergimus, ingruente barbarie quantocius sit relinquendum, hinc tamen nunc pariter discedamus.*

95. Kap. 27,3.

96. Jer 6:25.

97. Kap. 30,1-3.

98. Kap. 30,4.

99. Kap. 30,5; De idee van de *duritia cordis* is bijbels, zo bvb. Mc 16:14: *et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis, quia eis qui viderant eum resurrexisse non crediderunt.* Cf. ook Eccli 3:27; 16:11. Is 46:12. Mt 19:8.

100. Kap. 31,1.

werd met de Rugiërs een *modus vivendi* bereikt¹⁰¹. Het einddoel lag evenwel in het verschiep: *nec admonere populos nec praedicere futura cessabat, asserens universos in Romani soli provinciam absque ullo libertatis incommodo migraturos*¹⁰². Klaarblijkelijk maakt Severinus op deze gebeurtenis nog een toespeling in de afscheidsrede tot zijn volgelingen: *Abraham namque vocatus a domino fide oboedivit ut exiret in locum, quem accepturus erat in possessionem, et exiit nesciens quo venturus esset. Hujus igitur patriarchae imitamini fidem, imitamini sanctitatem*¹⁰³. Hij citeert hier vrij de Hebreënbriep¹⁰⁴. Inhoudelijk is het roepingsverhaal bedoeld van Abraham¹⁰⁵, die, sinds Clemens van Alexandrië, gold als het prototype van de man die omwille van God alles in de steek liet en een onbekende bestemming tegemoet ging¹⁰⁶. Dit onbekende land (Chanaan) is in de ogen van Severinus misschien een prefiguratie van het toekomstige vaderland van zijn monniken.

Volgt dan tenslotte de voorspelling van de algehele verwoesting van de Donausteden: *haec quippe loca nunc frequentata cultoribus in tam vastissimam solitudinem redigentur, ut hostes aestimantes auri se quippiam reperturos etiam mortuorum sepulturas effodiant*¹⁰⁷. Op het ogenblik dat Eugippius deze lijnen neerschrijft, had Ferderuchus, de broer van de Rugiërkoning Feletheus, inderdaad het klooster te Favianis (Mautern) geplunderd¹⁰⁸; de *provinciales* hadden Noricum verlaten en Odoaker had het rijk van de Rugiërs onder de voet gelopen¹⁰⁹. De plaatsen waarover Severinus het had, waren dus het toneel geweest van geweld en vernietiging. Weshalve kon Eugippius, met voldoende distantie in de tijd, de vervulling van Severinus' profetie bevestigen: *cujus vaticinii veritatem eventus rerum praesentium comprobavit*¹¹⁰.

Men heeft geobjecteerd dat de door Eugippius aangehaalde voorspellingen van Severinus gewoon *prophetiae post factum* kunnen zijn¹¹¹. Zonder deze hypothese *a priori* terzijde te schuiven,

101. Kap. 31,6: *Igitur Romani, quos in sua sanctus Severinus fide susceperat, de Lauriaco discedentes pacificis dispositionibus in oppidis ordinati benivola cum Rugis societate vixerunt.*

102. Kap. 31,6.

103. Kap. 43,2-3.

104. Hebr. 11:8.

105. Gen. 12:1-3.

106. Clemens Alexandrinus, *Paedagogus*, IV, 2, 12, ed. O. Staehlin, I, Leipzig 1905, p. 243.

107. Kap. 40,5.

108. Kap. 44,3.

109. Dit was het resultaat van twee expedities, in 487 en in 488. Cf. Noll, *o.c.*, pp. 143-144.

110. Kap. 40,6.

111. Meer bepaald Prof. dr. Andries Welkenhuysen argumenteerde in die richting tijdens de discussie.

beschouwen wij ze niettemin als een *interpretatio facilior* en behouden terzake onze eigen visie op de *Vita*. De inzet van de discussie reikt ten andere verder dan een louter interpretatieprobleem: het gaat om de betrouwbaarheid van de auteur Eugippius als dusdanig. In dit verband vestigen wij de aandacht op de formulering van de uittochtprophetie¹¹². Tot tweemaal toe wijst Eugippius erop dat Severinus voor de christenen van Noricum als nieuw vaderland een *Romana provincia*¹¹³ of een *Romani soli provincia*¹¹⁴ in het vooruitzicht stelde. Waaraan beantwoordt het adjectief *Romanus* in een eeuw waarin het *Imperium Romanum* in het Westen als dusdanig niet meer bestond¹¹⁵? De heilige schijnt ervan overtuigd te zijn geweest dat, op de lange duur, de Romeinen zich zelfs in Oost-Noricum niet zouden kunnen handhaven, zonder evenwel precies te weten welk gebied hun in de toekomst woon zou verlenen. Eugippius die in 511 wel wist dat zij tenslotte in Italië waren beland, had dus zijn *vir propheticus*¹¹⁶ een veel nauwkeuriger formulering in de mond kunnen leggen. Wij constateren evenwel dat onze hagiograaf een vage term verkiest die onzes inziens de woorden van Severinus onvervalst weergeeft, hetgeen pleit voor zijn objectieve ingesteldheid t.o.v. de behandelde materie. Men kan trouwens in de *Vita* nog andere details aanstippen die in dezelfde richting wijzen¹¹⁷.

De twee hier besproken bijbelse typologieën zijn lang niet volledig¹¹⁸. Desondanks tonen zij, althans naar ons gevoelen, voldoende aan dat er tussen de voorstelling van de heilige als bijbelse figuur, *in casu* als een Mozes en een profeet, en de historische omstandigheden waarin de *Vita* zich afspeelt, geen noemenswaardige discrepantie te bespeuren valt. Wat meer is, de feiten zelf drongen deze identificatie quasi op aan de auteur, rekening gehouden met de eisen van het hagiografisch genre in het algemeen¹¹⁹. Zij past bovendien in de wereldvisie van de monnik Eugippius, die zelf zozeer van de bijbel was doordrongen¹²⁰, dat

112. Hierop werd ons gewezen door Prof. dr. G. Sanders.

113. Kap. 40,4.

114. Kap. 31,6.

115. De tijd vóór Severinus' optreden heet in kap. 20,1: *tempus, quo Romanum constabat imperium*.

116. Kap. 25,3.

117. Zo bvb. leidt Eugippius kap. 41, waar Severinus zijn eigen dood voorspelt, als volgt in: *diem etiam, quo transiturus esset idem beatissimus Severinus e corpore, ante duos seu amplius annos hac significatione monstravit. Seu amplius bewijst de eerlijkheid van Eugippius ten overstaan van zijn lezers: hij veinst geen nauwkeurigheid daar waar in feite zijn geheugen hem in de steek laat.*

118. Cf. supra.

119. Cf. voetnoten 19 en 20.

120. Cf. voetnoot 13.

hij zich het leven van zijn stichter moeilijk anders kon voorstellen dan volgens bijbelse categorieën en modellen.

Ook wat Severinus zelf betreft, zijn wij – overigens met Diesner¹²¹ – de mening toegedaan dat hij zich bewust als een bijbelse figuur heeft aangemeld en dat hij aldus aan de totstandkoming van zijn *imago* heeft meegewerkt. Hierbij hoeft men niet noodzakelijk te denken aan een vooraf opgevat plan om bij het volk de illusie te wekken van een bijbelse zending en zo zijn *auctoritas* kracht bij te zetten. Als monnik geloofde Severinus in zijn opdracht¹²² en vond hiervoor juist in de bijbel voldoende richtlijnen en voorbeelden¹²³. Jacques Fontaine stelt bij Martinus van Tours een gelijkaardige „lecture spirituelle des événements contemporains"¹²⁴ of een „stylisation inchoative de la réalité vécue"¹²⁵ vast.

Wat geldt voor Eugippius en voor Severinus, geldt evenzeer voor hun tijdgenoten en in het bijzonder voor de bevolking die getuige was van het Romeinse débâcle. In de tijdsspanne die de overgang vormt tussen de oudheid en de middeleeuwen, zoals trouwens in elke periode van materiële en morele ontwrichting, heeft het reilgieuze fenomeen de maatschappij stevig in zijn ban gehouden¹²⁶. Rationeel en magisch denken vielen samen¹²⁷. Een dergelijke sacralisatie – in christelijke zin – van het menselijk bestaan is inherent aan het stadium van de Westeuropese cultuur dat ons hier bezighoudt. Naast de naakte feiten is er in elk cultuurstadium en in elk cultuurmilieu een visie op deze feiten, waarop zelfs het positivisme als filosofie geen uitzondering vormt. De „Weltanschauung" van Eugippius, van Severinus zelf en van hun tijd heeft de figuur van de „apostel van Noricum"¹²⁸ in een bepaald daglicht geplaatst, zonder dat nochtans, om dit doel te bereiken, de werkelijkheid geweld moest worden aangedaan. De *Vita Severini* is een van de weinige heiligenbiografieën waarvan zulks kan worden beweerd. Zij is een historisch document.

121. Diesner, *o.c.*, p. 1172.

122. Naar zijn zeggen had hij ze van Godswege ontvangen, cf. *epist. ad Pasch.* 9 : *ipse (= Deus) me quoque periclitantibus his hominibus interesse praecepit.*

123. Cf. voetnoot 37.

124. Fontaine, *o.c.*, I, p. 125.

125. *Id.*, p. 186.

126. Cf. Kaphahn, *o.c.*, p. 102.

127. Bulst, *o.c.*, p. 25.

128. Cf. de titel van het geciteerde werk van Baudrillart : „*Apôtre du Norique*'.